

Gülsel Sev, Türkiye Türkçesinde /-mA/ Olumsuzluk Ekiyle Kalıplaşmış Birleşik Fiiller, Beta Yayınları, İstanbul 2004.

Gülsel Sev bu eseriyle, birleşik fiillerle ilgili müstakil çok fazla çalışma yapılmasına karşılık, günümüz Türkçesinde /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılan birleşik fiilleri bir araya toplamıştır.

Eser, giriş, inceleme, dizin ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bir çok dilcimizin kaynaşmış birleşik fiillerle ilgili değerlendirmelerine geniş bir şekilde yer verilmiştir. Bahsedilen birleşik fiillerin deyim özelliği taşımaya rağmen gramercilerimizin görüşleri doğrultusunda bunlara deyim demenin doğru olmayacağı belirtilmiş fakat kısaca da olsa bu görüşün sebeplerinden bahsedilmemiştir. Aynı bölümde /-mA/ olumsuzluk ekinin tarihi gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi yer verilmiştir.

Eserde, 1911 -dilde sadeleşme hareketinin başlangıcı- ve sonrasında yazılmış eserlerin tarandığı söylenirken neden bu dönemin esas alındığına değinilmemiştir.

İnceleme bölümünde /-mA/ olumsuzluk ekiyle kalıplaşmış birleşik fiiller beş başlık halinde ele alınmıştır. Bu sınıflandırmanın da ne esas alınarak yapıldığı açıklanmamıştır. Yaygın olarak /-mA/ olumsuzluk ekiyle kullanımı bulunan birleşik fiiller ile ikinci başlıkta yer alan hem olumlu hem olumsuz şekli bulunan birleşik fiiller birbiriyle alakalı olmasına karşı, üçüncü ve dördüncü başlıklarda yer alan edilgenlik ve ettirgenlik ekiyle kullanılan /-mA/ olumsuzluk ekli birleşik fiiller de kendi aralarında bağlantılı ancak ilk iki başlıkla alakasızdır. Bu başlıkları tek tek inceleyecek olursak:

I. Yaygın Olarak Sadece /-mA/ Olumsuzluk Ekiyle Kullanımı Bulunan Birleşik Fiiller:

Bu başlık altında yazarın da belirttiği gibi /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılmış 595 adet birleşik fiile ve bunların anlamlarına birer örnekle birlikte yer verilmiştir. Bu kısımda olumsuzun yanında olumlu anlam da taşıyan bazı örnekler gözden kaçmıştır. Meselâ, “ağzına göre olmamak”, “aklından çıkmamak”, “aklı başında olmamak”, “arası hoş olmamak”, “attığı adımdan dönmemek”, “attığı taş yerini bulmamak”, “gözü tutmamak”, “hayrı olmamak”, “hatır gönül bilmemek” vs. Deyimler Sözlüğü’nde¹ bunların bazılarının olumlu ve olumsuz kullanımları bir arada yer alır. Meselâ, “aklından çıkmamak (çıkılmak)”, “gözü tutmamak (tutmak)” gibi. Bazılarının ise sadece olumlu şekilleri yer alır: “yüzünü kara çıkarmak” gibi. Bu kısımda yer alan örneklerin daha çok deyimler sözlüğü ve Türkçe sözlüklerden alındığını görüyoruz. Bunun yerine daha farklı eserlerden derlenen cümlelere daha fazla yer verilebilirdi. Herhangi bir esere dayanmayan örneklerin ise çok basit cümleler halinde verildiği ve bazen anlamın tam olarak oturmadığı göze çarpıyor: “döner taşı öter kuşu olmaması onun elinde değil” (s. 35), “duru otur(u) olmadığından kilo alamıyor” (s. 36), “keyfinin kâhyası olma kendi haline

¹ Ömer Asım Aksoy, *Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995.

bırak” (s.58), “kör kurttan bile vazgeçmem” (s.60), “rüzgarlara gelmeyen bir ev” (s.67). Bu kısımda yapıcı olumsuz olduğu halde anlamca olumlu olan cümlelere de yer verilmiştir. Bu cümleler farklı başlıklar altında incelenebilirdi.

II. Yaygın Olarak Hem Olumlu Hem Olumsuz Kullanımı Bulunan Birleşik Fiiller:

Bu kısımda hem olumlu hem de olumsuz şekli bulunan 398 adet birleşik fiile yer verilmiştir. Yazarın da belirttiği gibi bu birleşik fiillerin bazılarının olumlu anlamıyla olumsuz anlamı aynı, bazılarının ise farklıdır ve bu yapılar farklı başlıklar altında değil birlikte verilmiştir. Buradaki bazı birleşik fiillerin olumlu şekillerinin tam olarak oturmadığını görüyoruz. Bu birleşik fiillerin örnekleri herhangi bir esere dayanmadığından yaygın kullanımı konusunda şüpheye düşülebilir. Bunlardan bazıları: “adı batmamak : böyle sanatkârlar ölseler bile adları batmaz” (s. 83), “başı hoş olmak: onunla başımın hoş olması benim lehime” (s. 89), “sakinca görmek: bunda sakınca görüyorum” (s. 113), “tek durmak: tek durun, yoksa sizi atarım”, “yaş tahtaya basmak: yaş tahtaya bastım. Sonuçlarına da katlanmak zorundayım” (s. 120), “zeval vermek: Allah zeval verirse, elden ne gelir” (s. 124).

III. Yaygın Olarak Edilgen Kullanımı Bulunan /-mA/ Olumsuzluk Ekli Birleşik Fiiller: Bu bölümde 11’i deyimler sözlüğünden, 3’ü Türkçe sözlükten, 6’sı diğer eserlerden ve 10’nu herhangi bir esere dayanmayan 33 adet birleşik fiile yer verilmiştir.

IV. Yaygın Olarak Ettirgen Kullanımı Bulunan /-mA/ Olumsuzluk Ekli Birleşik Fiiller: Eserin bu bölümünde 49 adet ettirgen birleşik fiile yer verilmiştir. Bunlardan kılını kıpırdatmamak (s.135), namusunu çiğnetmemek (s.135), saçlarını değirmende ağartmamak (s. 136) olumlu kullanımları da bulunan ettirgen birleşik fiillerdir. Santim kaçırmamak birleşik fiilini anlamı verilmiş fakat örnek cümlenin verilmesi unutulmuştur.

V. Yaygın Olarak Yeterlilik Fiilinin Olumsuzuyla Kullanımı Bulunan Birleşik Fiiller:

Bu bölümde yeterlilik fiilinin olumsuzuyla kullanılan birleşik fiiller ele alınmıştır. Yeterlilik fiilinin tarihi gelişimi, anlam ve kullanımları hakkında bilgi verilmeyip bu fiilin olumsuz şeklinin (-ama-) olduğu söylenilmekle yetinilmiştir.

Dizin iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserde yer alan birleşik fiiller alfabetik sıraya göre yukarıda kullanılan beş başlık altında ayrı ayrı verilmiştir. İkinci bölümde ise kullanılan fiil unsuruna göre yine alfabetik ve özenli bir sıralama takip edilmiştir. Yazarın giriş bölümünde belirttiği gibi Türkçe Sözlük’te yer almayan birleşik fiiller, eserin diğer bölümlerinde olduğu gibi dizinde de yıldızla gösterilmiştir.

Sonuç bölümüne gelince, bu bölümde birleşik fiillerin taşıdıkları fiil unsurlarına göre ne kadar sıklıkla kullanıldıkları tablo halinde gösterilmiştir. Bu tablolar da yine yukarıdaki beş başlıktan oluşan sınıflandırmaya göre yapılmıştır. Her tablodan sonra önemli açıklamalara yer verilmiştir. Yazar yine bu bölümde birleşik fiillerin isim kısmı fiilimsilerden, şart cümlelerinden, -mı soru ekinden, ne soru zarfından, organ isimlerinden, emir kipinden, hal eklerinden, çokluk ekinden, yabancı isimlerden, Türkçe isimlerden, isim tamlamalarından, mastar ekinden oluşan birleşik fiil şekillerine kısaca değinmiştir.

Bu çalışma her birleşik fiilden sonra birden fazla örnek verilip birleşik fiillerin cümle içerisinde kazandıkları farklı anlamlara yer verilerek ve örnekler kaynak tekrarına

fazla gitmeden değişik eserlerden seçilerek zenginleştirilebilirdi. Ancak bu çalışmanın Türkiye Türkçesinde /-ma/ olumsuzluk ekiyle kalıplaşmış birleşik fiilleri konuyu fazla dağıtmadan vermesi bakımından derli toplu ve daha geniş çalışmalar için atılmış adım olması bakımından önemli bir eser olduğunu söylemeliyiz.

Özlem Demirel

Yong – Song Li, Türk Dillerinde Sontakılar, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 40, İstanbul 2004, 912 sayfa

Türk dili üzerine yapılan araştırmalarda ses bilgisi (fonetik), yapı bilgisi (morfoloji) ve cümle bilgisi (sentaks) ile ilgili çalışmalar öne çıkarken sözcük türleri ile ilgili çalışmalar arka planda kalmakta; sayıca diğer çalışmalara ulaşamamaktadır. Yong – Song Li'nin bu çalışması Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun "Türk Dilinde Edatlar" adlı kitabından sonra "edatlar" konusunda yazılmış ilk kitap olarak karşımıza çıkıyor.

Li, kitabının önsözünde bu çalışmanın 1998'de Hacettepe Üniversitesinde kabul edilen aynı adlı doktora tezinin geliştirilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş hali olduğunu dile getirmektedir. Dokuz yüz on iki sayfalık bu eserde Giriş, Sontakılar, Sonuç bölümlerinin yanı sıra Almanca Özet, Kaynakça ve Dizinler bölümleri de bulunmaktadır.

Yazar, Giriş bölümünde "Terimin Tanımı, Bu Konuda Yapılan Çalışmalar, Terimlerin Tespiti ve Sıralanması, Yeni Görüşler, Yazıçevirimi Hakkında, Kısaltmalar ve İşaretler" adlı açıklayıcı alt başlıklara yer vermiştir. Bu başlıkların adlandırması içerdikleri konuyu aydınlatır niteliktedir. "Terimin Tanımı" başlığı altında sontakı teriminin içeriğine kısaca değinilerek bu terimin, son çekim edatı veya ilgeç terimlerine karşılık olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. Sontakı adlandırmasının, Hint-Avrupa dillerindeki preposition – postposition kullanımından hareketle postposition terimini karşılamak için seçildiği dile getirilmektedir. Bu terimin diğer Türk dillerindeki karşılıklarına da bu kısımda yer verilmiştir. Giriş bölümünün ikinci kısmında edatlar üzerine yapılan az sayıda çalışmanın bibliyografyası verilerek çalışmada kaynak olarak kullanılan eserler işaretlenmiştir. Üçüncü kısımda ise çalışmada incelenen tarihî ve günümüz Türk dilleri ve lehçelerinin sıralaması yapılmıştır. "Yeni Görüşler" başlıklı dördüncü kısımda ise yazar kendi tespitlerini sıralayarak bunların daha önceki çalışmalarda fark edilmedikleri dile getirilmiştir. Beşinci kısımda eserde kullanılan transkripsiyon işaretleri tanıtılmış ve Giriş bölümünün son kısmında da kitapta geçen kısaltmaların listesine yer verilmiştir.

Li, Sontakılar adlı ikinci bölümü "Sontakılar" ve "Sontakı Gibi Kullanılan İsimler" başlıklarıyla ikiye ayırır. Her iki bölümde de sontakı olan kelimeler alfabetik olarak sıralanarak örneklendirilmektedir. Her kelime için tarihî dönemden günümüze kullanıldığı dil ve lehçelerden en az üç örnek verilmektedir. Bu örneklerin Türkiye Türkçesine çevirisi de kitapta yer almaktadır. Takı konusunun, bütün Türk dillerini kapsayacak şekilde etraflıca işlenmiş olması esere elbette ayrı bir değer katmaktadır. Ancak, özellikle Türkiye Türkçesinden bazı cümle örneklerinde isimlerin takı olarak gösterilmesi, biraz zorlama gibi görünmektedir. Çünkü buralarda kelimeler, görevli unsurlar olarak